

Laudáció

Szeged, 2019. augusztus 30.

Koloh Gábor 2018 nyarán védte meg summa cum laude minősítéssel *A születésszabályozás mint társadalomtörténeti probléma. Születésszabályozás a Dél-Dunántúlon (1790- 1941)* című disszertációját, amit Kövér György irányításával az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Társadalom- és Gazdaságtörténet Doktori Programja keretében készített, bevállása szerint nyolc éves intenzív kutatás eredményeként. Egy ilyen munka során a kutatónak nyilván számos akadállyal kell megbirkóznia, a legkülönbélebb külső tényezőktől az adatbázisok kialakításának türelmet és kitartást próbára tevő monotóniáján át a saját szellemi- testi fáradságáig. Azt hiszem azonban, Gábornál mindezek a nehézségek zárójelbe kerültek a tudományos munka iránti elkötelezettsége, a probléma iránti szenvedélyes érdeklődése miatt. A véde végeén mondott rövid beszédében többek közöttköszönetét fejezte ki a Boldog Könyvtározók Társasága tagjainak. Némi nyomozás után megtudtam, hogy egy olyan, doktoranduszokból, fiatal történészekből, irodalmárokból még 2012 kiformalódott baráti körről van szó, akik az egész nyarat könyvtározással, kutatással töltik, és a névadó Gábor volt. Úgy vélem, a névválasztás elég jól érzékelteti a kutatáshoz való viszonyát.

Gábor értekezése nemcsak általánosságban, a szemléletét vagy például bizonyos módszertani választásait tekintve kapcsolódik Benda Gyula munkásságához, de egészen közvetlenül is, hiszen kutatásaihoz alapvető ösztönzőt jelentett az a kritika, amit Benda Andorka Rudolfnak az ormánsági születésszabályozás terén végzett, egyébként úttörő jelentőségű elemzéseivel szemben megfogalmazott, többek között kijelentve, hogy lényegében előlről kellene kezdeni a családrekonstrukciós vizsgálatokat. Gábor azonban ennél jóval többre vállalkozott, nem egyszerűen Andorka adatainak revízióját végezte el, bár önmagában már ezzel is a teljesítménnyel is kiérdemelhette volna a díjat. A vizsgálatot egyrészt térben és időben is kiterjesztette, másrészt pedig jelentősen elmélyítette, és végeredményében minden korábbinál árnyaltabb és átfogóbb képet tudott adni az ormánsági egyházról, és ezen keresztül általánosságban is a születésszabályozás problematikájáról. Andorkának az ormánsági Vajszlóra és Besencére vonatkozó, 1747-től 1895-ig terjedő vizsgálatával szemben, Gábor elemzése ezek mellett még a vajszlói kerület további öt településére is kiterjedt, sőt az etnikai tényezők hatása kérdésének elemzésénél az Ormánsághoz közeli Völgység zömében németajkú kismányoki kerületét is bevonta a kutatásba, időben pedig egészen a második világháborúig terjesztette ki a vizsgálatát. Miközben az értekezés alapvető hozzájárulás a hazai történetírásban

manapság meglehetően mostoha helyzetben lévő történeti demográfiai kutatásokhoz, a munka fő célkitűzése, amint arra a címe is utal, a születésszabályozás, mint társadalomtörténeti problémának a vizsgálata. Gábor felfogásában lényegében ez azt a törekvést jelenti, hogy ezt a demográfiai jelenséget a maga teljes összetettségben próbálja megragadni. Az értekezés ezért a hosszú évek fáradságos, nagy kitartást kívánó, anyakönyvekből, különböző összeírások adataiból összeállított sok ezer fős egyéni szintű adatbázisokra épülő demográfiai, társadalomstatistikai, családrekonstrukciós, kvantitatív elemzések mellett egyúttal a születésszabályozással kapcsolatos korabeli, a 19. század középső évtizedeitől kibontakozó diskurzusok vizsgálatára is kiterjed, és e két típusú megközelítést szervesen összekapcsolja. Gábor ugyanis az egykézés okait döntően a gazdasági, a kulturális, vagy elsősorban az etnikai tényezőkben kereső szerzők magyarázatait következetesen szembesíti a vagyoni-foglalkozási, felekezeti, etnikai kritériumok szerint elkülönített csoportok demográfiai mutatóival, amihez egyben a vizsgált népesség gazdasági-társadalmi összetételének, illetve ezek változásainak igen árnyalt és összetett elemzését is elvégzi. Ennek során lényegében az olasz mikrotörténelem által szorgalmazott „kontrollált léptékváltások” módszerét alkalmazva mozog az egyéni, a települési, a regionális és országos szintek között. Helyet kap tehát az értekezésben a makrostruktúra elemzése is, de a munka ezzel együtt alapvetően az egyéni, mikroszintű megfigyelésekre épül. Gábor ezzel a módszertani döntésével kapcsolatban a következőképpen fogalmaz:

„A makrostruktúra segíthet értelmezni, látni és láttatni, de a legkevésbé sem alkalmas arra, hogy a társadalmi folyamatok sajátját, a sokszoros összetettséget, a rejtőzködő és megvilágító részeket felfedje, hiszen elvesznek, elmosódnak, vagy meg sem jelennek. A mikrostruktúra éppúgy nem a történeti valóság a maga egészében, de ellentétben a makrostruktúrával, a mélyen vizsgált részelemek, a finom ecsetvonások már egy lépés távolságból is másképp láttatnak, érzékletesebbek, kidolgozottabbak, az összetettséget jobban megmutatják, a részekre nagyobb fény esik.” Gábor szerint a festőhöz hasonlóan alkotó társadalomtörténész a valóságról adott értelmezéseivel hozza létre a művét, de tudatában kell lennie munkája korlátainak, hiszen festményről van szó, aminek, mint írja, határt szab a keret, a vászon vége vagy a tér, amelyben található. Bár nem hivatkozik rá, de pontosan azt a dilemmát veti fel, amit a maga pátozával Humboldt így összegzett az 1821-es alapvető szövegében a történetíró feladatáról: *„A kavargó világesemények roppant mozgalmassága oly végtelenség, melyet a szellem sohasem önthet egyetlen formába, de amely szüntelen arra ösztökéli, hogy megkísérelje mégis ezt, és erőt ad neki ahhoz, hogy ezt részben véghez is vigye. Ahogy a filozófia a dolgok végső alapjainak, a művészet a szépség eszményének elérésére törekszik, úgy törekszik*

a történész az emberi sors képének megrajzolására.” E szerint tudnia kell tehát, hogy a maga teljességében ez soha nem sikerülhet neki, a feladata mégis az, hogy minden erejével erre törekedjen. Gábor azonban tovább pontosítja a történész feladatát, amikor a saját munkája kapcsán a következőképpen fogalmaz: „reményeim szerint sok szín felkerült arra a festményre, amely a történelmi valóságot a maga összetettségében soha nem lesz képest megmutatni, de megpróbálja érzékeltetni azt.” Ezt a célkitűzést pedig ebben az egészen kiváló munkájában maradéktalanul teljesítette. Gratulálunk.

Czoch Gábor